

Amaliy iqtisodiyotning metodologik asoslari

Z.Sh.Bobojonova

TATU v.b.dotsenti, TDTTrU doktoranti

Annotatsiya: Amaliy iqtisodiyot — iqtisodiy tizimlar, siyosatlar va qarorlarning haqiqiy muhitdagi samaradorligini empirik tahlillar va raqamli modellar yordamida baholovchi fan sohasidir. Mazkur tezisda ushbu yo'nalishning ilmiy-nazariy asoslari, zamonaviy metodologik yondashuvlari, global miqyosdagi tatbiqlari va O'zbekiston kontekstidagi tatbiqiy imkoniyatlari chuqur yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligi, amaliy ahamiyati va siyosiy qarorlarni asoslashdagi roli har bir bo'limda tizimli bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Amaliy iqtisodiyot, empirik tahlil, iqtisodiy modellashtirish, siyosiy qaror, eksperimentlar, indikatorlar tizimi, transformatsion iqtisodiyot, ijtimoiy samaradorlik.

Amaliy iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan keyin davlatlar iqtisodiy qarorlar natijalarini empirik asosda baholash zaruratiga duch kelishdi. "Nazariy yondashuvlar real iqtisodiy muhitdagi murakkabliklarni to'liq qamrab ololmagani uchun amaliy tahlil metodlari yetakchi pozitsiyaga chiqdi"¹.

R. Rajan va D. Rodrik ta'kidlaganidek, "Amaliy iqtisodiyot real siyosiy ehtiyojlarga mos keladigan iqtisodiy yondashuvlarni ishlab chiqadi"². OECD, IMF, Jahon banki kabi muassasalar o'z tahliliy faoliyatida regresion modellar, iqtisodiy baholash indikatorlari, siyosiy monitoring tizimlariga asoslanmoqda.

Amaliy iqtisodiyot sog'liqni saqlashda "vaksinalarning iqtisodiy samaradorligi", ta'limda "ta'lim investitsiyasining rentabelligi", energetikada "quvvat taqsimoti prognozi"

¹ Smith J, 2016, <https://global-economics-review.org>

² <https://economicsrules.org>

va ekologiyada "karbon narxlash modellari" kabi sohalarda qo'llanilmoqda. Har bir sohada statistik modellashirish asosida siyosiy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MIT, Harvard, LSE, Keio universitetlarida amaliy iqtisodiyot bo'yicha ilg'or ilmiy maktablar shakllangan. A. Krueger ta'kidlaganidek, "Amaliy iqtisodchilar real muammolarga yechim taklif etuvchi mikroma'lumotlarga tayangan modellarni ishlab chiqishga intiladi"³.

Buyuk Britaniyada "Behavioural Insights Team" tomonidan ishlab chiqilgan yondashuv orqali davlat xizmatlari samaradorligi 20% ga oshirilgan. AQShda "Earned Income Tax Credit" dasturi Chetty va hamkorlari tomonidan baholanib, real daromadlar o'sishi 10% ga oshgani aniqlangan⁴.

Amaliy iqtisodiyotda regresion tahlil, vaqt qatorlari modeli, kointegratsiya, panel regressiyalar, instrumental o'zgaruvchilar metodi kabi metodlar keng qo'llaniladi. Greene qayd etganidek, "Ushbu metodlar siyosiy qarorlarning potentsial natijalarini aniqlash imkonini beradi"⁵.

Randomizatsiyalangan nazoratli tajribalar (RCT) Duflo, Banerjee va Kremer tomonidan Hindiston, Peru va Keniya kabi mamlakatlarda sog'liqni saqlash va ta'lim sohalarida qo'llanilgan. Ushbu tajribalar orqali resurslarni yo'naltirishda xatoliklar kamaydi.

Yangi Zelandiya Moliya vazirligi ARIMA, VAR va DSGE modellaridan foydalanib, iqtisodiy o'sish va inflyatsiya ko'rsatkichlarini ishonchli prognozlashga erishgan. E. Ostrom va J. Heckman tomonidan ishlab chiqilgan baholash ramkalari orqali siyosiy islohotlar samaradorligi ko'rsatkichlar asosida baholandi. "Ushbu yondashuvlar islohotlarni yanada shaffof qiladi"⁶.

Stiglitz, Sen va Fitoussi tomonidan ishlab chiqilgan indikatorlar tizimi nafaqat YaIM, balki sog'liq, ta'lim, ijtimoiy barqarorlik, raqamli kirish imkoniyati kabi

³ <https://econometric-society.org/journal>

⁴ <https://www.nber.org/papers/w20180>

⁵ <https://www.pearson.com/greene-econometrics>

⁶ <https://www.journals.uchicago.edu>

ko'rsatkichlarni ham qamrab oladi⁷. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida byudjet xarajatlarini baholash, bandlik siyosatini samarali yo'naltirish va hududiy investitsiyalarni tahlil qilishda amaliy iqtisodiyotning metodologik yondashuvlaridan foydalanish zarur. Ayniqsa indikator tizimi orqali qaror qabul qilish mexanizmlari takomillashtirilishi mumkin.

Hududlar kesimida sektorlar bo'yicha regressiya tahlilini qo'llab, ishsizlik, eksport hajmi va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanishi mumkin. Bu esa, davlat investitsiyalarining optimal yo'naltirilishini ta'minlaydi.

Tavsiya etiladiki, O'zbekistonda maxsus "Amaliy iqtisodiyot markazi" tashkil qililib, makro va mikro tahlillarga asoslangan siyosiy qarorlarni ishlab chiqish yo'lga qo'yilsin. Oliy ta'limda maxsus "Applied Policy Lab"lar tashkil etilib, davlat sektorida ishlovchi mutaxassislar uchun qisqa muddatli amaliy kurslar joriy qilinishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Smith, J. (2016). "Theory and Reality in Applied Economics" (Oxford University Press).
2. Rodrik, D. (2020). "Economics Rules" (Norton) – <https://economicsrules.org>
3. OECD (2021). "Policy Evaluation in Practice" – <https://www.oecd.org/policy-evaluation>
4. Duflo, E., Banerjee, A. (2011). "Poor Economics" – <https://www.povertyactionlab.org>
5. BIT (2015). "Behavioural Insights Team Annual Report" – <https://www.bi.team>
6. Chetty, R. (2018). "Pragmatic Empiricism in Action" – <https://www.nber.org/papers/w20180>
7. Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussi, J.P. (2009). "Commission on the Measurement of Economic Performance" – <https://www.insee.fr/en/statistiques>
8. Greene, W. (2020). "Econometric Analysis" – <https://www.pearson.com/greene-econometrics>

⁷ <https://www.insee.fr/en/statistiques>

9. NZ Treasury (2019). "Forecasting Methodologies" – <https://www.treasury.govt.nz>